

Del carrer a les ones: de com el futbol en català va conquerir la ràdio

Joaquim M. Puyal

- *Una evocació, en primera persona, del marc i de les condicions en què es va produir la primera transmissió de futbol en català després del franquisme. Les reflexions que l'acompanyen ens acosten a consideracions diverses, tant des de l'òptica de l'emissor de missatges com des de la del receptor. Hi ha raons que justifiquin la implicació partidista del narrador? També hi trobarem algunes observacions sobre el país, el periodisme, les característiques de les transmissions radiofòniques i l'evolució del futbol, enfilades amb un contrapunt crític que li resulta inevitable, a l'autor. De fons, les persones, la llengua i el nostre teixit comunicatiu.*

Paraules clau

Recuperació sociocultural, llenguatge d'especialització, identificació, subjectivitat, múscul comunicatiu, retòrica, relat futbolístic, drets del receptor, discurs radiofònic, el negoci del futbol, llengua catalana.

L'any 1968 vaig transmetre, per l'antena de Radio Barcelona, el primer partit de futbol de la meua vida. Me'n va donar l'oportunitat el director Manuel Tarín Iglesias.¹ Vaig fer-ho en llengua espanyola, en aquell moment l'única que tenia accés a Catalunya a la plataforma mediàtica. Tothom sap que, aleshores, per ràdio s'havia de parlar en castellà, però convé recordar que, tot i l'obstinada acció del franquisme, la llengua catalana era ben viva al nostre país. Es podia sentir, sovint, entre els alumnes que jugaven als patis de les escoles (a les classes, no), era la llengua vehicular en molts barris de les nostres ciutats i l'empraven les mestresses de casa i les pageses a les parades de la plaça. El castellà, en canvi, era clarament minoritari com a primera llengua dels nascuts a Barcelona. Era, també, la llengua dels immigrants que havien arribat a Catalunya en diversos moments del segle xx (aragonesos, gallecs, murcians i andalusos, entre d'altres, havien conformat massives onades migratòries). Molts d'ells van anar aprenent el català. Sense lleis, normes... ni escoles (les que hi havia, estaven fetes per al castellà!). L'aprenien amb la lògica naturalitat de qui vol establir-se en un territori que té una llengua pròpia diferent de la seva. En general, el contacte amb els catalans (per a molta gent d'aquí, *català* i *catalanoparlant* eren conceptes percebuts de manera gairebé coincident) i l'observació de la seva parla en el dia a dia eren un bagatge suficient perquè molts dels que tenien la voluntat d'aprendre català gosessin ja començar a parlar-lo. Ho feien perquè els resultava útil com a valor d'oportunitat, com a eina d'interrelació social, de promoció personal, professional o comercial i sobretot,

Joaquim M. Puyal

Comunicador i narrador de partits de futbol

¹ Manuel Tarín Iglesias (Barcelona, 1919-2007), director de Radio Barcelona des de 1963 fins a 1973. Tractà de mantenir la personalitat de "l'emissora degana" davant la generalització progressiva dels programes en cadena. És el fundador dels premis Ondas.

és clar, com a element d'integració. Parlar català era una manera d'anar deixant de ser un nouvingut. Com posar noms catalans als seus fills.

A la fi de la dictadura, quan vuit anys després d'aquella meva primera transmissió s'albirava un nou horitzó col·lectiu, vaig decidir fer un canvi professional. L'arrelament de la llengua catalana en les diverses capes del teixit social de Catalunya, al qual m'he referit, em va fer creure –sense consignes de ningú, ni estratègies polítiques ni dictàmens tècnics– que incorporar-la a la producció de missatges de masses havia de ser, a banda d'una modesta contribució a la recuperació sociocultural del país, una bona manera de guanyar-me la vida. Per assolir l'objectiu calia, és clar, mesurar bé les pròpies capacitats i mirar de fer un primer pas segur. El futbol era, per la seva popularitat, un reclam potent i el Barça, com veurem tot seguit, aplegava un interès socialment transversal. Des del primer moment vaig pensar a fer una producció “guanyadora”: havíem de consolidar-la no per la quota sentimental/testimonial de la llengua que l'articulava, sinó per la capacitat que tinguéssim de liderar el mercat. (Aquest principi l'he aplicat, tant a la ràdio com a la televisió, i m'ha donat sempre bons resultats). La gent t'escolta –o et veu– si ho fas bé i si el que fas li agrada. Partint d'aquesta base, ni em va passar pel cap de demanar cap subvenció ni de buscar cap altre aixopluc que els propis d'una activitat professional. Per fortuna, la direcció de Radio Barcelona s'hi va comprometre i els companys em van ajudar (molt especialment Jordi Mir en l'apartat lingüístic). Però el factor decisiu va ser el patrocini de “la Caixa”, perquè, és clar, nosaltres no podíem proposar a l'empresa un projecte que acabés resultant deficitari. Ens calia, doncs, trobar un patrocinador amb qui poder fer front als costos de producció. Havia d'estar disposat a embrancar-se en una

iniciativa insòlita (per a molts, era una aventura) que ni tenia precedents comparables (quedaven molt lluny les transmissions de Joaquim Ventalló² d'abans de la guerra) ni oferia les garanties habituals. Treballàvem a la SER, empresa del sector privat, radicada a Madrid, amb una activitat consolidada en castellà i líder en el conjunt del mercat espanyol. El lector comprendrà que, sense el mecenatge –era més això que una acció pròpiament publicitària– de “la Caixa”, el nostre projecte no hauria arribat ni a la cantonada. Per això li he estat sempre agraït.

El Futbol Club Barcelona és un instrument poderosíssim d'agrupament col·lectiu: “Tant se val d'on venim si del sud o del nord, ara estem d'acord, una bandera ens agermana” (1974).³ Adaptant el títol del llibre de Paco Candel *Els altres catalans* (1964)⁴ referit als nous “catalans d'adopció”, podríem dir que molts dels nouvinguts que en aquella època es van fer seguidors del Barça van passar a ser “els altres barcelonistes”. Així doncs, per primer cop en la història, d'una manera massiva, gent no nascuda a Catalunya s'integrava col·lectivament en el teixit social d'aquell club de futbol que Narcís de Carreras ja havia definit com “més que un club” (1968)⁵ per la seva dimensió sociològica i testimonial. Vet aquí, doncs, un canvi transcendent que va experimentar l'entitat en la tipologia dels associats i seguidors. La nostra transmissió ha tingut –i té– present aquest fet. Jo mateix, com a productor del discurs, sovintejo referències i picades d'ullet, d'aquelles que m'agrada que vagin espurnejant de manera no forçada el relat, dirigides a un ventall d'oients ampli que incorpori, és clar, els que no són catalanoparlants. Vull que també ells se sentin invocats. (Fa poc, durant el programa, vàrem rebre un e-mail des del Maresme d'un emigrat amazic). Es pot parlar d'allò que ens és comú o que ens interessa a tots sense deixar de constatar singularitats

2 Joaquim Ventalló i Vergés (Terrassa, 1899 - Barcelona, 1996), periodista, escriptor, publicista i polític durant la República. Se'l considera autor de la primera transmissió d'un partit de futbol en llengua catalana, per l'antena de Ràdio Associació de Catalunya. Fou director de *L'Opinió* i *La Rambla*.

3 Lletra del “Cant del Barça”, de Josep Maria Espinàs i Jaume Picas. Es va estrenar el 27 de novembre de 1974, durant les celebracions del 75è aniversari del club. La música la va compondre Manuel Valls Gorina.

4 CANDEL, F. *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1a edició, 1964, 366 pàg.

5 Narcís de Carreras (La Bisbal d'Empordà, 1905 - Barcelona, 1991), president del FC Barcelona, va pronunciar aquesta frase en el discurs de presa de possessió del càrrec el 17 de gener de 1968.

ni de respectar totes les diferències. Que els mitjans on treballem tinguin una llengua vehicular (la que sigui) no hauria de fer inviable aquest objectiu. L'hauria d'afavorir en benefici de tots plegats. (A part de tot això, si no ho féssim així, segur que perdríem quota referencial i posicions en el mercat). En el cas del Barça, és tan cert com paradoxal que el club, al mateix temps que integrava afeccionats vinguts de fora, enfortia la seva imatge d'institució catalana i s'oferia com a instrument reivindicatiu nacional a les envistes del declivi del tardofranquisme. La directiva d'Agustí Montal i Costa (fill de l'expressident Agustí Montal i Galobart),⁶ molt pròxima a la figura de Jordi Pujol i afí al seu corrent polític, va excel·lir més en aquest objectiu, gràcies a la destacada activitat dels executius Jaume Rosell i Joan Granados (que, per cert, també em van ajudar facilitant-me l'accés als arxius del FC Barcelona) que no pas en els resultats esportius que, en general, van ser discretament satisfactoris per l'època. Ells varen provocar a l'estadi actuacions testimonials i moviments col·lectius difícils d'imaginar en cap altre indret del país. Procuraven, això sí, de no arribar a generar aldarulls com els que els estudiants de la Universitat de Barcelona feien sovint aleshores. Al vell edifici d'aquesta universitat, jo vaig estudiar-hi Filologia Espanyola i, durant dos anys, a l'inici dels setanta, vaig fer-hi de professor a la Facultat de Lletres. Per raons administrativocadèmiques, vaig haver de presentar una tesi de llicenciatura que vaig dedicar a la terminologia futbolística en castellà.⁷ (Aquest treball, tot i ser molt discret, em va servir de fons de referència per fer, amb la col·laboració del professor Alfred Badia,⁸ una primera aproximació al nostre llenguatge d'especialització en català).⁹ Aleshores ja feia anys que treballava, també amb contractes renovables, a Radio Barcelona on, deixant-me arrossegar per la meva passió per la llengua i per la

comunicació de masses, davant la impossibilitat d'exercir en consciència el periodisme en general i atesa l'amenaça de la censura, vaig especialitzar-me en les transmissions esportives. En aquest àmbit hi havia més autonomia, tot i que determinades elits intel·lectuals de l'època teoritzaven al voltant d'una suposada relació de complicitat entre la dictadura i el futbol, entès com una mena "d'opi del poble". Els articles de Manuel Vázquez Montalbán van fer-hi el contrapunt més oportú.

De la implicació emocional a la distància narrativa

Al principi dels anys setanta jo treballava en molts espais d'esports de la cadena SER, "naturalment", en castellà. A mi m'agrada la llengua espanyola i sempre he procurat parlar-la tan bé com he pogut. Aleshores, quan participava com a corresponal en programes que, dirigits i produïts des de Madrid, em requerien la visió que des de Barcelona podíem tenir d'un determinat fet o notícia, jo no m'estava d'explicar les singularitats o d'evidenciar les diferències vistes des del "nostre" marc referencial i del propi univers simbòlic. A redós de la nostra tradició sociocultural, admeto que em sentia dipositari d'una responsabilitat testimonial que m'obligava –i, al mateix temps, em permetia– a posar en relleu una sensibilitat genuïna pròpia del nostre país. Això ho feia tant perquè els meus oients catalans es veiessin reflectits en la visió del discurs i la poguessin reconèixer col·lectivament com a pròpia, com per fer-ne divulgació cap a la resta de l'audiència, en general instal·lada en l'espanyolitat uniformadora. Val a dir que m'era possible de fer-ho –i molt fàcil– perquè "només" parlàvem de futbol. Quan a *Hora 25*¹⁰ José M. García em deia "*hoy ha vuelto a*

6 Agustí Montal i Galobart (Barcelona, 1904-1964), president del FC Barcelona, va impulsar l'entitat fins a consolidar-la notablement al llarg de sis anys de mandat. Sota la seva presidència es va formar l'equip conegut popularment com el Barça de les Cinc Copes.

7 PUYAL ORTIGA, J. M. "Terminología futbolística", memòria de llicenciatura. Inèdit mecanografiat. Universitat de Barcelona, 1972.

8 Alfred Badia i Gabarró (Barcelona, 1912-1994), traductor, assagista, poeta i professor de llengua catalana.

9 PUYAL ORTIGA, J. M.; BADIA I GABARRÓ, A. "Vocabulari del futbol". [Barcelona]: Inèdit mecanografiat, 1976.

10 Programa d'informació general de la cadena SER. El periodista d'esports José M. García va assolir una gran popularitat gràcies a l'èxit d'audiència de la seva secció que, des de l'any 1972, va posar de moda els continguts d'esports a la mitjanit a la ràdio espanyola.

perder su Barça, doctor Puyal”, a mi no m’incomodava l’associació que ell feia entre el club i jo (el que m’emprenyava és que perdessin sovint, això sí!), però no tant perquè fos un fanàtic culer, sinó per tot allò de positiu que la identificació comportava. (La moda de l’època anava en sentit contrari. Com si els que parlàvem de futbol, per fer bé la feina, no haguéssim de ser –selecció espanyola a banda– de cap equip. Vist així, com ens hi hauríem pogut aficionar?) En aquella època vaig aprendre que, en comunicació, identificar-se té avantatges clars i, segurament, és bo. Sí, sóc culer. La declaració em permet una visió partidista (veure les coses des de la part culer). Però no m’impedeix respectar el principi de l’honrada subjectivitat (descriure les coses tal com s’ofereixen davant dels meus ulls). Si un jugador del Barça fa un penal, la meua condició partidista em permet enfadar-me, entristir-me, abaixar el to vital de la transmissió, imaginar-me l’enrabiada dels oients –la gran majoria són culers com jo i els que no ho són, advertits com estan de la meua identificació, ja coneixen la sensibilitat del *nostre* territori comunicatiu– i interpretar l’empixonament dels aficionats, si vull, en primera persona. D’això, en dic implicació emocional. Però això no m’autoritza a mentir. Ni tan sols a dissimular. Res d’això no em dispensa de l’obligació d’explicar tal com ha estat (tal com he vist) la jugada. La realitat l’he de saber veure independentment del color de la samarreta i, si ha estat penal, ho he de dir clarament, amb tots els ets i uts. Bé que ens dolgui, no puc permetre que a l’oient li quedi el dubte. És penal! D’això, en dic distància narrativa. El partidisme en un professional no és el fum que encega la vista. A mi, això em sembla clar. A més, té un altre avantatge. El receptor només pot saber des de quina visió li arriben les comunicacions si l’emissor declara les seves dependències. Quan es presenta formalment com a independent o diu que és lliure (!), encripta les òptiques (inevitables) i li nega, al receptor, claus bàsiques per a la correcta comprensió del missatge i la legítima interpretació. És clar que, com a inter-

mediari de la comunicació, entrenat en l’ofici de veure i explicar coses i compartir emocions amb els receptors, podria “simular” la implicació que en cada circumstància convingués, segons qui em fes l’encàrrec de descriure la realitat. És evident que si em calgués podria “emocionar-me per antena” amb un gol del Madrid. I seria lícit. Jo no dic que no ho fos. Al cap i a la fi, això, si es fa ben fet, deu ser l’ofici. I, aquesta, una posició argumental imbatible si parlem de professionalitat. O és que tots els que van haver de treballar com a periodistes a la ràdio, a la premsa o la televisió durant el franquisme eren íntimament partidaris de Franco? El narrador de futbol més important de l’Argentina és uruguaià.¹¹ Què deu sentir per dintre quan transmet un Argentina-Uruguai? Vet aquí, un misteri. Tanmateix, per als seus oients té alguna importància allò que senti per dintre si és capaç de fer una transmissió fidel, de qualitat, que els emocionin i els satisfaci? Sigui quina en sigui la resposta, res no invalida el que dèiem. La raó és simple: si no vols, no t’identifiques. I llestos. Ningú no t’hi obliga. Ni tampoc a “confessar” de tu mateix més identitats de les que vulguis manifestar públicament. Ara bé, des de la posició del receptor, entès com la gent (l’única que, a la fi, hauria de comptar), crec que quan consumim comunicació –i més encara quan ens expliquen coses més transcendents que el futbol– ens aniria bé tenir més identificacions dels productors (i tenir més identificats els models de producció) dels discursos. Ens permetria acostar-nos al “codi de barres dels missatges” i conèixer-los millor. Com fem amb els prospectes dels medicaments o amb les etiquetes quan comprem un aliment envasat.

L’aposta pel futbol a la ràdio

Ja he dit que la idea de transmetre partits en català no va tenir un origen polític ni va obeir a cap estratègia empresarial. El cap d’Esports, Francisco Peris¹² (un periodista voca-

11 Víctor Hugo Morales (Cardona, Uruguai, 1947), radiofonista uruguaià que va treballar a Radio Oriental de Montevideo fins al 1981, quan es va traslladar a l’Argentina. S’ha fet popular la seva narració del gol de Maradona a Anglaterra durant el Mundial de Futbol a Mèxic el 1986.

12 Francisco Peris Vidal (Castelló de la Plana, 1931 - Barcelona, 2000), va ser cap d’Esports de Radio Barcelona de 1974 a 1979, des d’on va formar molts professionals.

cional molt vinculat a Gandia), i el cap de programes, Joan Castelló Rovira¹³ (un extraordinari radiofonista lleidatà, un autèntic *crack*, malaguanyat per al país per raons que no vénen al cas), des del primer moment van fer confiança a un projecte que s'avançava al reguitzell de reivindicacions que es podien albirar però que, per capdavanter, corria els riscos propis d'aquell que vol obrir camí. Tenia, a més, per descomptat, la displicent indiferència –quan no era la burleta ridiculitzant– dels que consideraven el català un instrument incapaç d'articular missatges de masses (potser no és sobrer recordar que l'agost de 1976, dies abans de la nostra primera transmissió, el president del Govern espanyol va declarar a la revista *Paris Match*¹⁴ que no es podien fer classes de química nuclear en català). Quan el director de Radio Barcelona va telefonar a l'alta direcció de la SER, a Madrid, per aconseguir-ne l'assentiment per a les transmissions de futbol en català, la seva resposta va ser: “¿Ya lo entenderán?”. El desconeixement de la nostra realitat entre el conjunt dels espanyols era gran. (En aquest aspecte, després de tres dècades de la fi de la dictadura, continuem encallats en el mateix punt). Doncs bé, en aquell context, quan a Catalunya totes les transmissions que es feien del Barça eren en llengua espanyola, nosaltres vàrem fer l'aposta pel futbol en català. Hi teníem a favor tot el potencial de la llengua catalana: el conjunt dels recursos i la validesa, la vitalitat i la funcionalitat de tot el món referencial, simbòlic i metafòric que una llengua és capaç de construir en un univers grupal. Hi teníem en contra les meves limitacions i la inseguretat que m'afeblia. Jo no havia estudiat català (per això va ser tan important en Mir). Per a mi, era la llengua familiar i de relació amb els amics, però mai no havia tingut ni la possibilitat –ni la necessitat– d'aver-la de fer servir com a instrument mediàtic. Aleshores m'hi posava, sense demanar-m'ho ningú i empès, sobretot,

per la intuïció. Potser des de la perspectiva actual aquelles cabòries poden semblar una mica ridícules. Pot ser. Però hi eren. M'equivocava en creure que l'accés de la llengua catalana a la comunicació de masses, que jo veia normal, era o havia de ser normal encara que no fos gens corrent? (Això de veure normals coses que no són corrents m'ha passat més vegades a la vida). Com és sabut, en aquell moment (setembre de 1976) no hi havia cap emissora de ràdio (Ràdio 4 va començar les emissions al desembre) ni de televisió (TV3 va néixer el 1983) que utilitzés el català de manera habitual. És més, cap veu, en el cercle del poder real, no prescrivia la necessitat ni reconeixia la manca d'un “espai català de comunicació”¹⁵ (com va proposar de dir el benvolgut professor Josep Gifreu quan va etiquetar aquest concepte). És clar que a ningú no pot estranyar aquest fet si prenem en consideració que el president de la Generalitat continuava a l'exili...¹⁶

Per fortuna, el director de Radio Barcelona (emissora degana de la radiodifusió incorporada a la cadena SER), Manuel G. Terán, era un home de conviccions democràtiques clares, partidari de contribuir a l'accés del català a l'antena i d'idees progressistes. A més de tot això, era un radiofonista acreditat i ja feia temps que impulsava des de la seva responsabilitat una programació innovadora i audaç. Amb l'ajut del seu equip, va aplegar al seu entorn, a banda dels millors professionals del moment reconeguts com a figures de la ràdio, un grup de nois i noies (alguns, debutants en l'ofici) que va constituir, probablement, el millor planter de radiofonistes joves que hi ha hagut mai a la història: Marga Blanch, Constantino Romero, Eduard Boet, Armand Balsebre, Jordi Costa, Xavier Ubach, Josep Cuní, Àngel Casas, Fermín Bocos, Rosa Codina, Rafael Manzano, Àlex J. Botines, Maruja Torres, Jaume Figueras, Isabel Bosch, Núria Ribó, Manuel Borrell, Antonio Moñux, Alfons Quintà, Albert

13 Joan Castelló Rovira (Castelló de la Plana, 1939 - Arenys de Munt, 2002), brillant radiofonista creador de formats d'èxit com *Noche de ronda*, *Directo*, *En punta*, *Hora 13* i *Hora 25*. Aquest darrer programa va ser adaptat per Manuel Martín Ferrand quan va néixer, l'any 1972, *Hora 25 en la cadena SER*.

14 L'entrevista va aparèixer el 28 d'agost de 1976, al número 1422.

15 GIFREU, J.; COROMINAS, M. (ed.) *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: CIC, 1991.

16 El president Josep Tarradellas no va retornar a Catalunya fins al 23 d'octubre de 1977.

Viladot, Rafael Turia, Andrés Astruells, Adelina Castillejo, Pitu Abril, Àlex Martínez Roig, Manolo Bernardos, Antoni Bassas, Josep Ll. Merlos, Pere Ferreres, Lluís Canut, Santi Carreras, Isabel Gemio, Inés Ballester, Jordi Beltran, Pepe Gutiérrez, Petra M. Secanella, Manolo Oliveros, Pere Palacios, Mercè Remolí, Jordi Gonzàlez, Marisol Castillo, Pepe Navarro, Rosa Badia, Jordi Hurtado, Ramon Pellicer, Josep M. Balcells, Xarli Diego...¹⁷ Em sap greu cansar el lector amb aquesta llarga llista feta tal com ha rajat –que em perdonin els companys que injustament he oblidat, perquè segur que me’n deixo–, però, a mi, em sembla una relació espectacular. Sense aquests noms, no es pot parlar de la ràdio ni de la televisió dels darrers vint anys o trenta! Tant múscul comunicatiu no havia de ser capaç de desenvolupar la suma d’habilitats que atresorava aquella gent, tan i tan jove per al nostre ofici? Mentre escric això, recordar aquests noms m’emociona. I m’afecta doblement el record, perquè al llarg de la meua vida posterior he trobat a faltar, de vegades, en els ambients professionals i de producció, vinculats sovint a les empreses públiques amb què m’he relacionat, alguns dels principis, les actituds i els mètodes de treball que s’observaven en aquell edifici de l’emissora del carrer de Casp de Barcelona, durant l’anomenada transició. També em ve al cap una pregunta recurrent: si Catalunya és a l’origen de tants professionals (a la llista anterior hi podem afegir els noms ben coneguts i que tenim tan presents de tots els companys que han treballat i treballen actualment als nostres mitjans; és clar, i encara hi podríem posar els de tots aquells altres col·legues que, formats a Catalunya, s’han incorporat a la producció de programes en castellà), si el nostre país ha tingut, doncs, aquest magnífic planter, com pot ser que no hàgim sabut aprofitar-ne més i millor el talent en favor del teixit comunicatiu català, tan dèbil a dia d’avui? Segurament aquesta pregunta –que plantejo, si he de ser sincer, amb decepció i impotència mirant de reüll la classe política i l’empresarial– ens la podríem formular en altres activitats i també en altres moments de la nostra història. La resposta que se m’acut també em dol de manera doble: per la incapacitat de Catalunya per capitalitzar els recursos, el coneixement i el patrimoni en benefici propi –al

meu entendre, una de les causes, per bé que no l’única, de la decadència actual–, però també per la quantitat de talent que hem llençat posant-lo al servei dels formats que han menat la programació televisiva espanyola a ser on és. El problema afegit, per a nosaltres, és que aquest corrent també arrossega la nostra producció, que es veu afectada per la distorsió que aquella oferta provoca en un mercat participat per ambdues.

De locutor a comunicador

Tornem on érem. Des del punt de vista de l’anàlisi del discurs, he de dir clarament que les meves primeres narracions en català seguien el model que s’havia acreditat a Catalunya en castellà. Jo no volia córrer més riscos dels inevitables i vaig optar –sense ni pensar-m’ho, perquè, per altra banda, tampoc no tenia aleshores capacitat tècnica ni experiència per formular una proposta alternativa– per fer una transmissió en català que seguís les pautes retòriques consolidades en les narracions clàssiques que s’estaven fent a Barcelona. A més, era un patró que ja coneixia de les transmissions que estava avesat a fer en espanyol. Algunes de les seves característiques les deuen recordar, encara, els oients que les escoltaven. Tot i tenir un únic locutor, aquella era una narració amb poca implicació individual. Per exemple, sempre usava la primera persona del plural en lloc de fer servir, quan pogués semblar oportú, la primera del singular, com faig, sovint, des de ja fa temps. Interpreto aquest fet com una reminiscència dels hàbits radiofònics del franquisme. Encara que estiguessin sols a l’antena, els locutors començaven dient “*les saludamos desde el campo de fútbol [...]*”, “*creemos que es un lanzamiento libre indirecto*”, “*deseamos una pronta recuperación al bravo centro delantero [...]*” No era un plural majestàtic, era un plural institucional que representava més la veu de l’ordre establert que la del pobre paio que anava a esgargamellar-se durant noranta minuts, parlant tot sol sense parar. Per transmetre durant dues hores, sovint a l’aire lliure, amb un to alt i marcant un bon ritme narratiu s’ha de tenir una certa

17 FRANQUET, R. *Ràdio Barcelona: setanta anys d’història (1924-1994)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994 (Col·lecció Vaixells de Paper).

tècnica i una acceptable condició física. (Per cert, a Radio Nacional de España a Barcelona, aleshores una emissora de referència en transmissions esportives, havien provat, la dècada dels cinquanta, de fer la narració dos locutors: l'un la primera part i l'altre la segona. Recordo haver sentit, en aquesta funció, Joan Viñas Bona¹⁸ fent tàndem amb altres companys). Per aquell plural, parlava més l'Emissora (E) que l'emissor (e). La llibertat expressiva del narrador estava limitada per uns cànons que encotillaven l'ambició narrativa: en lloc de ser un comunicador capaç de crear un discurs, era més aviat un locutor conscient dels límits (que potser havia arribat a saber de manera no del tot conscient, o per intuïció o deducció). Potser mai ningú no li havia arribat a dir materialment “fes això i allò, i això o allò altre no ho facis, o no ho diguis”. No feia falta. L'orador radiofònic s'havia disciplinat en la disciplina. El d'esports, també. Aquella transmissió barcelonina i barcelonista fins al punt que els ho permetien era formalment estricta. Manava la distància narrativa al servei d'una estètica pulcra: dicció, vocalització, entonació, prosòdia, frases ben construïdes, bones maneres, elegància formal, ritme més aviat suau... Era molt sòbria i, quan la retòrica previsible podia desembocar en l'avorriments, com que no hi havia cap altra manera de saber què feia el teu equip (transmetien indistintament partits del Barça, de l'Espanyol i del Sabadell quan era a Primera), continuaves escoltant-la. Quan jo era un noi, la sentia embadalit amb l'orella enganxada a la ràdio. Era, això sí, no gaire creativa i, per tant, poc arriscada. L'indicador artístic era, a tot estirar, tebi. Anava farcida de llocs comuns, codis en clau interna que s'havien fixat totalment, tòpics repetits i pautes intocables com, per exemple, el cant del gol. Consistia a dir tres vegades la paraula gol i, de nou, repetir-la allargant-ne la o: “gol, gol, gol, gooooooooool del Barcelona”. Ara, sincerament, no recordo haver sentit ningú que en aquella època i aquí ho fes d'una altra manera. El relat era vagament descriptiu, discret (millorable) en la valoració esportiva i no del tot precís en la translació sonora de les

accions del joc. Val a dir que les ubicacions dels locutors no han estat mai prou bones –ni abans ni ara– i la inventiva servia per cobrir les llacunes derivades de les circumstàncies adverses i també, és clar, de les limitacions del narrador. Un fet explicable. A diferència d'ara, tradicionalment, qui veia un partit no el sentia també al mateix temps per la ràdio. Això permetia al locutor prendre's algunes llicències i, sense risc de quedar en evidència, buscar el rendible auxili de la fantasia. Si no hi havia més remei, barra lliure. La descripció del gol de Zarra a Anglaterra (1950),¹⁹ narrat en l'estilística castellana de mitjan segle xx, es va instal·lar en la crònica històrica i en l'imaginari espanyol de l'època sense que a ningú no se li hagués ni acudit comprovar-ne la precisió. No calia. Amb les narracions d'aquí, tampoc. Tenint en compte les circumstàncies, em sembla comprensible. S'explica en ambients professionals el cas d'un locutor que, forçat per una necessitat fisiològica a la mitja part d'un partit, va arribar de nou al lloc de transmissió quan els jugadors anaven a fer la sacada de centre ulterior a un gol aconseguit per l'equip visitant tot just a l'inici de la segona part. Aquell home es va pensar que la sacada corresponia a l'inici del segon temps i va transmetre tota la resta del partit ignorant el gol. Cert o no, un fet com aquest hauria estat perfectament possible fins a la dècada dels setanta. Jo no m'atreuria a acusar aquell professional de mala praxi. En els meus inicis radiofònics (barra lliure, encara), jo vaig experimentar la debilitat d'un locutor, sol, en una cabina, transmetent sense so de retorn (haviem arribat a treballar amb línies microfòniques de dos fils), sense poder contrastar res amb ningú, sense tenir la confirmació que la narració està arribant correctament a l'antena, sense poder aclarir cap dubte i que, per imperatiu gremial, no pot dir a l'oient que no sap què ha passat o que no està segur de qui ha fet el gol o, senzillament, que no ha vist res perquè s'ha aixecat tot el públic que tenia al davant i li han tapat la visió de la jugada. En aquell moment, puc assegurar que l'auxili de la fantasia és tan oportú com haver descartat

18 Joan Viñas Bona (Girona, 1918 – Barcelona, 2002), locutor i excap de programes de Radio Nacional de España a Barcelona, es va fer molt popular com a responsable de la *Campaña Benéfica*, juntament amb el seu company Emili Fàbregas, que feia el paper del *señor Dalmau*.

19 El davantier de l'Athletic de Bilbao Telmo Zarraonaindia va marcar un gol a l'estadi de Maracanã que va permetre l'accés de la selecció espanyola a les semifinals del Mundial de Futbol a Brasil l'any 1950. Matías Prats Cañete va narrar aquell partit.

abans de començar a treballar les necessitats fisiològiques.

Deixant de banda les imposicions polítiques que els limitaven en general, els meus antecessors, en la transmissió de partits eren molt bons narradors. A mi em sembla que, tècnicament, tenien millor domini de la veu que els d'ara. La veu era, per a ells, un instrument que calia tenir afinat. L'havien treballada i li'n sabien treure partit. La tenien ben timbrada i havien expurgat les particularitats fonètiques locals de la seva dicció, condició imposada per les normes vigents. Molts d'ells eren dobladors professionals. Avui, no conec cap locutor de transmissions que en sigui. Això es nota. Ara, ja fa temps que es va posar de moda a Madrid, en les narracions dels partits, el costum de cridar (i molt) des del primer minut, no modular gaire i parlar sense parar. És el salt, per entendre'ns, que va fer la SER de l'estil de Pepe Bermejo (en la línia de Matías Prats Cañete o Juan Martín Navas, amb variants) cap a l'estil d'Héctor del Mar. Segurament és conseqüència del desig d'incorporar la tensió narrativa dels brasilers, argentins, xilens, uruguaians, etc. que, en el seu estil, són molt bons. Aquesta tendència va començar a l'últim quart del segle passat i va anar arraconant aquell model de transmissió que jo associo a les veus de Miguel Ángel Valdivieso, Enrique Fernández, José Félix Pons, Juan Antonio Fernández Abajo, Joan Lluch, Agustín Rodríguez, Pedro Ruiz, entre d'altres, sentint les quals jo vaig aprendre les primeres pautes d'aquest ofici. Em sap greu l'oblit en què han caigut aquests noms. Interpreteu aquest sincer record com un modest reconeixement. M'agradava la seva manera de treballar i, tal com he dit, vaig partir de la seva proposta per començar a evolucionar la transmissió en català.

Vers el “gran salt”

Han passat més de trenta anys. És difícil que els joves que escolten avui qualsevol transmissió es facin càrrec de com era tot plegat quan vam començar. Ha canviat el futbol (i els clubs), els afeccionats (i els oients) i la ràdio (i els formats). El futbol, en els orígens, era una activitat d'*sportmen*. Més tard, va passar a ser un entreteniment per als grups d'asso-

ciats (quan tot just començat el segle xx, el Barça jugava on podia, els directius, els jugadors i els simpatitzants s'escarrassaven a retirar pedres, eliminar matolls, anivellar el terreny i marcar les línies dels solars on en cada ocasió calia anar a parar, tant si era on Domènech i Muntaner va acabar aixecant l'Hospital de la Santa Creu, com si era aquell terreny perdut de la carretera d'Horta, on va jugar el Futbol Club Barcelona fins que no va anar a parar a l'Eixample barceloní). A meitat del segle passat, el futbol s'havia convertit en un significatiu fenomen social. Quan van arribar els grans estadis capaços d'acollir gernacions d'afeccionats, el futbol ja era un espectacle. La televisió va accentuar aquesta dimensió fins a convertir la pilota en una dels més importants fons de negoci de l'època actual: drets d'imatge, drets de transmissió, drets d'ubicació a l'estadi, drets per fer entrevistes, drets per a una llengua, per a un territori, etc. On són els límits?²⁰ (crec oportú que ens plantejem si les normes que, de manera progressiva, imposen clubs i federacions restringint l'accés a continguts i a espais d'interès informatiu –que són tractats com a béns purament mercantils–, més enllà d'interferir el treball dels periodistes i la qualitat de la informació, poden arribar a posar en qüestió drets essencials en els sistemes comunicatius de les nostres democràcies). Entre tants drets, jo hi trobo a faltar –ja ho he dit altres vegades– els drets del receptor. Una mena de drets civils dels quals no es parla. Els receptors són els espectadors, els socis, les persones. Ara, els grans clubs volen tenir molts socis. Però proposen que, per tenir dret a entrar al camp, hagin de pagar a part. Accedeixen a jugar el partit en horaris variables, decidits per les cadenes de televisió, i si l'associat troba inadequada l'hora fixada, allibera el seient i torna a pagar per veure'l per televisió. Els intermediaris dels drets, les productores audiovisuals, els canals de televisió, els propietaris dels clubs que són societats anònimes, les federacions, les associacions professionals, els clubs, els jugadors i els seus representants, els espònsors... Tothom ha de fer el seu negoci. Però, de qui és el futbol? Dels socis? Als grans clubs, els ingressos per quota social no passen del vint o del trenta per cent del conjunt del pressupost: de qui és el futbol? S'han de fitxar jugadors que, a banda de la qualitat,

20 ORTA, J. M. “Dictadura televisiva de la Champions”. A: *La Vanguardia*, 28 de juny de 2007, *Vivir*, p. 11.

siguin mediàtics. Cal tenir seguidors també a l'Amèrica i a l'Extrem Orient. És a dir, s'han d'obrir mercats. Ara, un seguidor és un client. Els grans clubs saben que si no es converteixen en un referent de la globalitat deixaran lliure un espai d'oportunitat que ocuparà l'adversari. Però, qui és l'adversari? Per al Barça, fa setanta anys, ho era l'Espanyol, i després va ser-ho el Madrid. Aviat ho serà potser el Manchester. Pot acabar sent-ho un equip de la NBA, una multinacional de roba esportiva, un grup inversor o un *holding* multimèdia. Amb l'aprofitament de les noves tecnologies, el creixement futbolístic ha rebentat els esquemes clàssics. Durant la primera meitat del segle xx, la identificació dels socis i dels seguidors amb els respectius clubs s'havia produït per un principi de proximitat geogràfica. En un primer moment, els de Santander eren del Racing, els de Bilbao, de l'Athletic, i els de Gràcia, de l'Europa. Aquesta relació va anar variant i, coincidint amb l'inici de les transmissions de partits per televisió (altament responsables, també, del *boom* dels futbolistes africans) i l'organització de competicions entre equips europeus, es va produir el "gran salt": l'emergència dels clubs que anomenem grans. Aleshores es va substantivar una nova tipologia de seguidors. Molts afeccionats optaren per una identificació a distància que els permetés –mantenint en molts casos la militància en el seu club de proximitat– ser també d'algun dels grans. Aquest fenomen és la llavor que, amb l'adob de l'emigració i de les distàncies físiques, va florir en l'aparició de penyes en indrets cada cop més allunyats. Avui dia aquest és un estadi ja superat des de la visió audaç a què obliguen els excitants objectius estratègics. Ara s'ha de consolidar el perfil del club com a icona esportivoeconomi-comediàtica de la globalitat. Som al futur.

Ara tot ha canviat. En efecte, tot. Ara, és un fet que totes les transmissions del Barça per a Catalunya es fan en català.